

Merhamet

Hayati HÖKELEKLİ*

Merhamet nedir?

Merhamet, başkasının güçsüzlük, sıkıntı ve derdine ilgi duyma, onun durumuna acıma ve şefkat gösterme, onunla birlikte ıstırap çekmedir. Lâyık olmadıklarını sandığımız bir kötülükten ıstırap çektiğini gördüğümüz kimselere karşı duyduğumuz şefkat, iyi niyetle karışık bir üzüntüdür. Dert ve sıkıntı içerisinde olan kişinin derdiyle dertlenme, üzüntüsüyle üzülmeye ve ona yardımcı olmaya çalışmadır. Merhamet, yaratıklardan hiç birine zulüm ve haksızlığı reva görmeyip, içlerinde zararlı olmayan güçsüzlerin zayıf hallerine acıyıp, imdat ve yardımlarına yönelmedir. Merhametin karşıt anlamları sertlik, acımasızlık, alaycılık, kıskançlık, soğukluk, ilgisizlik, yürek katılığı ve duyarsızlıktır.

Merhamet ve sempati

Merhamet iki kişi arasında bir yakınlaşma ya da sempatiye yol açar. Sempati, iki kişi arasında ve çoğu zaman iki yönde mutlu bir karşılaşmadır. Bu bir hayat gülümsemesidir. Başkalarının duygularına duygusal olarak katılmaktır. Birlikte ya da aynı şekilde ve ya birinin diğeri sayesinde hissetmesi, duyması etkilenmesidir. Sempati duymak, birlikte hissetmek ya da duymaktır. Fakat birinin kötülük amacıyla hissettiği sevinci paylaşmak, kini, kötülüğü, kötü niyetli sevinci paylaşmak elbette ki ahlaki bir şey değildir. Başkasının kinine katılmak, kinci olmaktır. Başkasının acımasızlığına katılmak acımasız olmaktır. Örneğin, işkenceciye sempati duyan kişi, onun suçluluğunu ya da en azından kötülüğünü de paylaşır. Aynı şekilde merhametin kötüye kullanılması, duygu sömürsü ve aşırı duygusal gösteri yapılması da ahlak dışı bir durumdur. Kimi insanlar vardır ki, acı çekenlere gerçek hiçbir yardımda bulunmaksızın ya da yaptığı önemsiz bir kısım yardımlar dolayısıyla kolayca şöhrete ulaşmak için felâket yerlerine koşarlar ve bunu da gazete ve televizyonlar vasıtasıyla bütün dünyaya ilan ederler. Bazı insanlar da bir başkasının felaketini seyretmekten zevk duyarlar.

* Prof. Dr., Uludağ
Üniversitesi, İlahiyat
Fakültesi, Din Psikolojisi
Anabilim Dalı Öğretim Üyesi,
hhoekleli@uludag.edu.tr

Merhamet, başkasının ıstırabını paylaşmaktır. Başkasının ıstırabını paylaşmak, onu onaylamak ya da acı çekmesinin iyi ya da kötü nedenlerini paylaşmak demek değildir. Bu, ne olursa olsun, bir ıstırap karşısında ilgisiz kalmayı ve kim olursa olsun bir canlıyı bir nesne olarak kabul etmeyi reddetmektir.

Merhamet, acıya ya da üzüntüye duyulan sempati, başka deyişle, başkasının ıstırabına katılmaktır. Merhamet, ahlaki olarak acı verici bir ıstırapa üzülmektir. Merhamet bu üzüntünün kendisidir, daha doğrusu bu üzüntü merhametin asgari biçimidir. Merhamet, başkasının ıstırabını paylaşmaktır. Başkasının ıstırabını paylaşmak, onu onaylamak ya da acı çekmesinin iyi ya da kötü nedenlerini paylaşmak demek değildir. Bu, ne olursa olsun, bir ıstırap karşısında ilgisiz kalmayı ve kim olursa olsun bir canlıyı bir nesne olarak kabul etmeyi reddetmektir. Bu nedenle o, ilkesel olarak evrenseldir ve yöneldiği şeyleri hiç hesaba katmaması bakımından daha da ahlakidir. Bundan dolayı günahkârlara da merhamet duyulur. Kötülük yapan bir kimsenin içindeki kine, üzüntüye, sefaletle rağmen, onun ıstırapı ya da deliliği karşısında merhamet duymak, onun içini kemiren kötülük karşısında masum olmaktır. En azından kine kin eklemeyi reddetmektir. Böylece merhamet, başkasının ıstırabından zevk alan ve en büyük kötülük olan acımasızlığın ve bunu dert etmeyen ve tüm kötülüklerin ilkesi olan bençilliğin tersidir.

Merhamet ve şefkat

Merhamet yüksek derecede bir şefkattir. Merhamet ahlâki erdemlerin en büyüğü, hoş ve olgun insanî özelliklerden biridir. Fakat nezaketle yapılmayınca sonuç vermez ve merhamet olunan kişiyi hoşnut etmez. Merhamet bir tür sevgidir; yalnızca ıstırapa katılmakla yetinmez. Özenli bir şekilde kendisini başkalarının faydasına sunmak olan, üzüntüden

çok üstüne titreme, kaygı olan, cefadan çok sabır ve dinleme olan; neşeli olmasa da en azından olumlu bir tür merhametten söz edilebilir. Onun ikizi olan şefkat ise, insanı başkasının iyiliğinden rahatlık duyacak ve başkasının kötülüğünden kederlenecek surette duygulandırması bakımından bir sevgidir. Şefkat ve merhamet, katılığı yumuşatan, nefretin yerine sevgiyi davet eden, insanları birbirine daha çok yaklaştıran bir duygudur.

Merhamet insana mağlup olan hasmın hata ve kusurunu af ve düşmanları dost ettirir. Merhamet insanı hayvanlara bile şiddetten uzak bir şekilde yumuşaklıkla davranmaya teşvik eder. Yaygın anlamıyla merhamet daha çok, hatta özellikle, başkasının mutluluğu karşısında değil, mutsuzluğu karşısında geçerlidir. Bu bakımdan merhamet bir üzüntü, şefkat ise bir sevinç olarak tanımlanabilir. Bunlar, kişiyi küçümsemek yerine ona yardım etmeye yöneltir. Çünkü hayat çok güçtür ve insanlar küçümsemenin gerekli ve doğrulanmış olamayacağı kadar mutsuzdurlar.

Birisine hak ettiğini, lâıık olduğunu vermek adalet, çok daha fazlasını vermek ise merhamettir. Bir kimsenin yaptığı bir kötölük ya da işlediğı bir suça karşılık hak ettiğı cezaıı vermekle adalet yerini bulmuş olur. Ama onun bir zavallı olarak kabul edilip affedilmesi ona merhamet etmektir ki, bu adaletin uygulanmasından daha zor ve daha erdemli bir davranıştır.

Ahlakî erdemlerin çoğı yalnızca insanlığı hedefler; bu erdemlerin büyüklüğü ve sınırı insanlıktır. Merhamet ise tersine, ıstırap çeken herkesle evrensel olarak sempati kurar. Hayvanlar karşısında görevlerimiz varsa eğer bu öncelikle merhamet dolayısıyladır. Merhamet insanlar kadar diğerk tüm canlıları da içine alır. Bu yüzden belki de merhamet insanî erdemler içinde en kuşatıcı ve evrensel olanıdır. Merhamet bizi yalnızca tüm insanlığa değil, tüm canlılara ya da en azından acı çekenlere açan tek erdemdir. Merhamete dayalı ya da merhametten beslenen bir bilgelik bilgeliklerin en evrenseli ve en gereklisidir. Tamamen merhametten yoksun olmak, insanlık dışı olmaktır. Acımak insanı barbarlıktan ayırır. Merhamet duygudaşlık, duygu paylaşımı, ıstırap içinde düşünce ve duygu ortaklığı kurmaktır ve bu sayısız ortaklık, bize kendi yasası olan yumuşaklığı önerir: “Başkasına mümkün olduğunca az zarar vererek kendi iyiliğini sağlamaya çalış.” Bu ifade aslında, başkalarının maruz kaldıkları duruma acıma duymamıza yol açan şeyin, kendimiz için duyduğumuz endişe olduğunu, aynı felaketin bizim de başımıza gelebileceğini anlatmaktadır. Fakat ayrıca merhamet bizim başımıza gelemeyecek felaketler için de varlığını sürdürür. Bir çocuğun ölümü karşısında anne babasının dayanılmaz ıstırapı, çocuksuz bir yaşlıyı da merhamete getirir.

Merhamet ve adalet

Bizim sahip olduğumuz imkânlarla, hak ve hürriyetlere başkalarının sahip olmayışı karşısında, onlara karşı içimizde uyanan acıma duygusu merhamettir. Bu duygu, başkalarının daha iyi hayat şartlarına kavuşmasını, hatta bizim gibi olmasını

istemeye yöneltmesine bağılı olarak adalet erdemi-ne de kaynaklık eder. Demek ki, merhamet aynı zamanda adalet ve eşitlik duygusunu harekete geçirmektedir. Böylece merhamet, insanı adaletli olmaya ve başkalarına iyilik yapmaya sevk edici bir güce sahiptir. Merhamet duygusunun harekete geçmesi sonrasında akli ve mantıki birtakım yarğılar ve buna bağılı düzenlemelerle adalet ve eşitlik gerçekleşebilir. Merhamet duygusu adaletin de kaynağı olmakla birlikte, onu da içine alacak kadar geniş ve sınırsızdır. Birisine hak ettiğini, lâıık olduğunu vermek adalet, çok daha fazlasını vermek ise merhamettir. Bir kimsenin yaptığı bir kötölük ya da işlediğı bir suça karşılık hak ettiğı cezaıı vermekle adalet yerini bulmuş olur. Ama onun bir zavallı olarak kabul edilip affedilmesi ona merhamet etmektir ki, bu adaletin uygulanmasından daha zor ve daha erdemli bir davranıştır. Aynı zamanda sonucu da barış ve huzurun yaygınlaşmasına hizmet eder. Çünkü bize kötölük yapan birisine karşılık verme ve intikam alma düşmanlığı pekiştirirken, bundan vazgeçip, af ve merhametle davranma, o kişinin dostluğunu kazandırır.

Merhameti, alçakgönüllölük göstermek ya da hayır işleri, yardımseverlik yapmak veya sadaka vermekle karıştırmamak gerekir. Merhamet, yoksullar ya da dışlanmışlar karşısında kardeşçe bir yakınlık tavrını, saygıyı, yardım gerektiğinde el altında yapmayı, sempatiyi dışlamaz. Merhamet cömertlik gibi, somut bir iyi yüreklilik eylemiyle ya da dayanışmayla tezahür edebilir. Burada herkes elinden geleni, daha doğrusu istediğini, imkânları ölçüsünde ve sahip olduğu cömertlik ölçüsünde yapar.

Merhamet bir duygudur. Duygu olarak hissedilir ya da hissedilmez, ama sipariş verilmez. Merhamet hissetmek bir görev değildir ama kendi içinde

bunu hissetme yeteneği geliştirmek bir görevdir. Bu nedenle merhamet bir erdemdir aynı zamanda bir çaba, bir kuvvet bir üstünlüktür. İster yalnızca duygu ya da yalnızca erdem olsun, isterse de yalnızca üzüntü ya da yalnızca kuvvet olsun. Merhamet, birinden diğerine, duygusal düzeyden etik düzeye, hissedilen şeyden istenen şeye, olunan şeyden olunması gereken şeye geçmeyi sağlayan- dır. Sevginin de bu geçişi sağladığı söylenebilir.

Merhamet ve acıma

Merhamet, basitçe bir acıma değildir. Acımanın bizi kötülükten uzaklaştırması ya da buna karşı çıkarması, kimi zaman, kötülüğe yöneltebilmesini engellemez. Acıma ne bir garantidir ne de her derde deva. Acıma belli bir küçümseme payı olmadan, ya da en azından, acıma hissedenlerde kendi üstünlüklerine dair bir duygu olmadan asla olmaz. İstirap çekene, örneğin, ciddi hasta olduğu için, merhamet ya da sempati payımızı sunabiliriz. Ama ona acımamızı ifade etmeye cesaret edemeyiz. Çünkü bu aşağılayıcı ya da hakaret edici olarak değerlendirilir. Acıma, yukarıdan aşağıya hissedilir. Merhamet ise tersine yatay bir duygudur, ancak eşitler arasında anlam taşır. Daha doğrusu, ıstirap çekenle, onun yanında ve bundan böyle aynı düzlemde, onun ıstırabını paylaşan arasında

bu eşitliği gerçekleştirir. Bu anlamda, bir küçümseme payı olmadan acıma olamaz; saygı olmadan da merhamet olamaz.

Derdini arkadaş, dost ve yakınlarına açıklamaktan çekinip elem ve ıstıraba giren; bilmediği, aklının ermediği şeyi yapmaya kalkışıp, sonra bir belaya uğrayan ve defalarca men edilen bir şey üzerine ısrar ederek kendini bile bile felakete sürükleyen kimselere acımak gerekmez. Zalimlere acımak ise zulme uğramışlara ihanet ve zulüm sayılır. Nitekim kurtlara acımak koyunlara zulmetmek olur.

Tarihimizden şefkat ve merhamet örnekleri

İslam Peygamberi Hz. Muhammed, “rahmet peygamberi”dir; sevgi ve şefkati, merhamet ve acıması en başta gelen özelliğidir. Onun şefkati ve merhameti dost-düşman, iyi-kötü herkesi ve her şeyi kucaklıyordu. Kendisini taşıyan, zulüm ve işkence yapan, yakınlarını şehit eden kimselere karşı bile af ve merhamet göstermiştir. Çocuk ve kadınlara, güçsüz ve kimsesizlere, yoksul ve zayıflara hep sahip çıkmış ve onları korumuştur. Bir sürü çocuğa sahip olmakla birlikte onları bir gün olsun kucagina almadığını, öpüp sevmediğini belirten kişiye, “merhamet etmeyene merhamet edilmez” diye cevap vermiştir.

Osmanlı İmparatorluğunun kurucusu kabul edilen Osman Bey, oğlu Orhan Bey'e bıraktığı vasiyetnamenin birinci maddesinde "Allah'ın yarattığı her şeye karşı şefkatli ol" der. Yani, sadece insana karşı değil, hayvana, kurda kuşa karşı da şefkatli ol; canlı cansız tüm varlıkları, içinde yaşadığın çevreyi koru ve sahip- len! demek istemiştir.

Merhamet ve acıma, eskiden beri milletimizin değerleri arasında yer alır. Özellikle güçsüzlere, kadınlara ve çocuklara karşı kendisini açık bir biçimde ortaya koyar ve yardımlaşma duygusunu pekiştirir.

Osmanlı İmparatorluğunun kurucusu kabul edilen Osman Bey, oğlu Orhan Bey'e bıraktığı vasiyetnamenin birinci maddesinde - ki bu altı maddeliktir, birçok bilim adamı, bunu ilk Türk anayasası kabul ederler - "Allah'ın yarattığı her şeye karşı şefkatli ol" der. Yani, sadece insana karşı değil, hayvana, kurda kuşa karşı da şefkatli ol; canlı cansız tüm varlıkları, içinde yaşadığın çevreyi koru ve sahiplen! demek istemiştir.

Ahmet Haşim "Gurabahane-i Laklakan" isimli kitabında Osmanlı Dönemi Bursa'sında kurulmuş bir vakıf ve onun hizmetlerini anlatmaktadır. "Laklakan" leylek demektir. İşte bu vakıf uçup gidemeyen, kanadı kırık olduğu veya hasta olduğu için göçemeyen leylekleri alıp tedavi eden, onları iyileştirdikten sonra uçuran bir vakıftır.

Yakın tarihimizde yer alan Çanakkale Savaşı'nda, batan gemilerden birinden yaralı olarak denize düşen bir düşman subayı, başından geçen olayı şöyle anlatmaktadır: "Top başında bekliyordum. Her an bir merminin başıma düşmesi mümkündü. Derken birden bire müthiş bir patlama oldu. Yere kapandım; sonra dehşetli bir sarsıntı ile havaya fırladım ve kendimi boğazın buz gibi sularında buldum. Mayına çarpmıştık, gemimiz batıyordu.

Artık hiçbir şey yapılamazdı. Yüzerek kurtulmaktan başka çare yoktu. Sahil yakındı, fakat sağ bacağımdan yaralanmış olduğumu ve müthiş ısırtıp verdiğini hissetmeye başladım. Buna rağmen sahile yüzmeye çalıştım. Karaya ayak basmak üzere iken pantolonum kan içinde idi. Halsiz ve bitkindim. Tüfeğine süngüsünü takmış bir Türk askerinin bana doğru koşarak geldiğini gördüm. Sudan yüzüp kurtulmuştum ama bu süngüden kurtulmayacağımı, biraz sonra göğsüme saplanan süngünün sırtımdan çıkacağını peşinen kabul ederek gözümü yumdum ve başıma gelecek olanı beklemeye başladım. Türk askeri yanıma yaklaştı, yere diz çöktü, cebinden çıkardığı sargı bezi ile yarayı sardı. Kaputunu çıkardı, titreyen ıslak vücudumu sardı. Mermi yağmuru altında koluma girdi. Yavaş yavaş geriye doğru yürüdük. Türkler siperlerinde bana sıcak bir çay ikram ettiler, kendime geldim."

Günümüzde de çeşitli vesilelerle pek çok şefkat ve merhamet örneklerine rastlıyoruz. Pakistan depreminde zarar görenler için açılan yardım kampanyasına, çöp toplayarak geçinen bir çocuğun yaptığı anlamlı yardım ile kolundaki bileziği gönderen ilköğretim öğrencisi bir kızın davranışı, küçük yüreklerde yeşeren büyük şefkat ve merhameti gözler önüne sermektedir. Bazı büyük şehirlerimizde son zamanlarda uygulamaya konulan "askıda ekmek" uygulaması da, en temel gıda maddesi olan ekmeği bile temin etmekte zorluk çeken insanların sıkıntısını bir ölçüde azaltmaya yönelik güzel bir insanî davranış örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. ■

Kaynakça

- Ahmet Rifat, *Tasvîr-i Ahlâk*, (Haz. Hüseyin Algül), İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, tarihsiz.
- André Comte Sponville, *Büyük Erdemler Risalesi*, (Çev. Işık Ergüder), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.
- Arthur T. Jersild, *Öğretmenin Kendisiyle Yüzleştiği An*, (Çev. Ahmet Kaplan), İstanbul: Dem Yayınları, 2005.
- M. Yaşar Kandemir, *Örneklerle İslam Ahlâkı*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2.Baskı, 1980.
- Kınalızâde Ali Efendi, *Ahlâk-ı Alâ'î*, (Haz. Hüseyin Algül), İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 8.Baskı, tarihsiz.
- M. Münir Raşit Öymen, *Psikoloji, Sosyoloji ve Pedagoji Açısından Ahlâk Eğitimi ve Ahlâkın Testle Ölçülmesi*, İstanbul: Murat Matbaacılık, 3. Baskı, 1975.

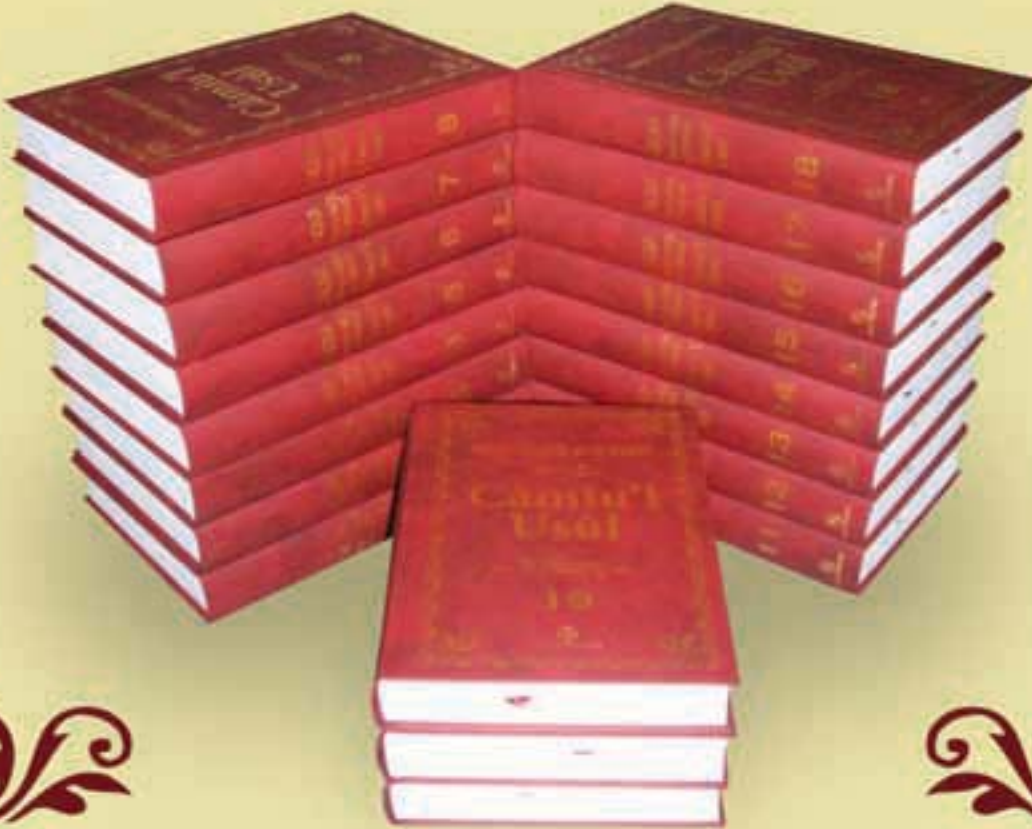
İBNU'L-ESÎR el-CEZERÎ

Câmiu'l Usûl

19
CİLT

Tercüme ve Şerh
Prof. Dr. S. Kemal Sandıkçı - Prof. Dr. Muhsin Koçak

EN BÜYÜK HADİS KÜLLİYATI
KÜTÜB-Ü SİTTE'NİN TEKRARLARDAN
ARINDIRILMIŞ ÖZ HALİ

ENSAR
YAYIN
GRUBU

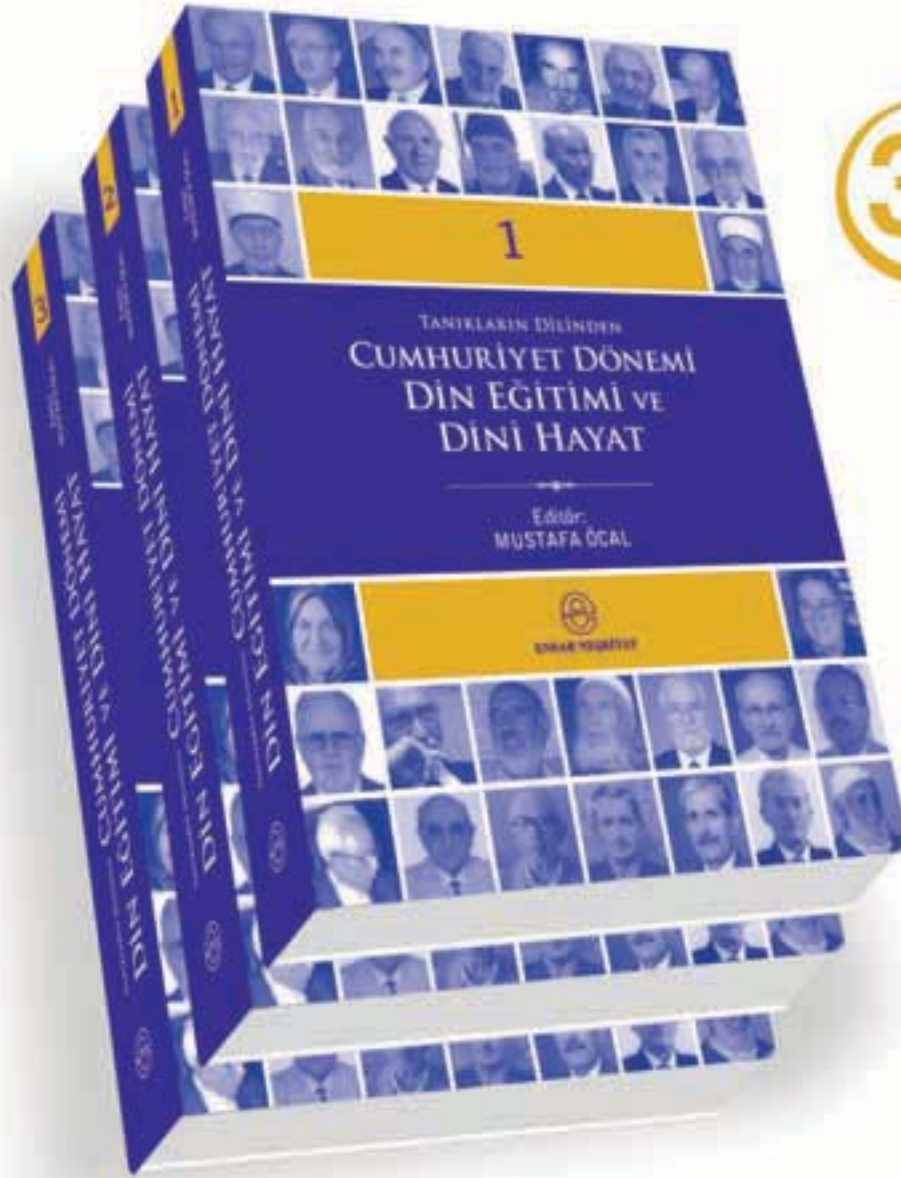
Kızıtaşı Cd. No: 10 Fatih-İstanbul Tel: 0 212 491 19 03-04 Faks : 0 212 491 19 30
www.ensarnesriyat.com.tr | www.ensarkitap.com | ensar@ensarnesriyat.com.tr

TANIKLARIN DİLİNDEN
CUMHURİYET DÖNEMİ
DİN EĞİTİMİ VE
DİNİ HAYAT

Editör:
MUSTAFA ÖCAL

50
yıl

3
CİLT

LÜKS
KUTU
1. HM.

 ENSAR
YAYIN
GRUBU

Kızıtaşı Cd. No: 10 Fatih-İstanbul Tel: 0 212 491 19 03-04 Faks : 0 212 491 19 30
www.ensarnesriyat.com.tr | www.ensarkitap.com | ensar@ensarnesriyat.com.tr

